

Politikernas olika maktknep

Under detta "supervalår" 2014, kan det vara på sin plats att påminna om vad Public Choice-teorin säger om politiken. Trots att teorin handlar om statsvetenskapliga frågor, är det en ekonomisk teori. Det är en väletablerad vetenskapsgren. Flera av dess företrädare har fått Nobelpriset i ekonomi. Här är några av grundteserna i teorin.

Teorin bygger på förutsättningen att människor handlar på sådant sätt, som främjar deras eget bästa. Vidare har människor begränsade möjligheter att resonera, beräkna och förutsäga saker. Därmed är det möjligt att vara bedräglig. Det avgörande är att denna bedräglighet inte blir upptäckt och bestraffad. Enligt teorin handlar politikerna egoistiskt för att få bra löner, makt, generösa pensioner och andra ekonomiska förmåner. De utnyttjar medborgarnas begränsade förmågor att förstå politiken och samhällsuppbyggnaden.

IDEOLOGISK FRAMTONING

Politikerna är "röstmaximerare" på samma sätt som ekonomisk teori betraktar företag såsom "vinstmaximerare". Röstmaximerandet betyder att politikerna säger sådant som människor vill höra. Budskapen behöver inte vara ärliga, utan kan till och med vara en ren och skär lögn. Politikerna kan ju i efterhand bortförklara allting med att andra partier står för något annat.

Den politiska retoriken kan ge intryck av att det finns ideologier, men dessa kan betraktas i termer av marknadsanpassning. Att politikerna agerar för sitt eget bästa, är ju ingenting de skyltar med. Tväremot vill de dölja det och då är en ideologisk framtoning behändig.

Ideologierna står för en image. Genom en image blir det möjligt, att klumpa ihop en massa budskap på samma sätt som varu- och tjänsteproducerande företag ägnar sig åt imagebyggande. När medborgarna står vid valurnorna agerar de på ett sätt, som liknar förfarandet när de köper varor i butiken.

SITTER RIMLIGT SÄKERT

Partier vänder sig till olika marknadssegment. Då krävs också olika informationskanaler. I en lantbrukstidning kan till exempel ett parti säga någonting, som inte rimmar med vad samma parti säger i en facklig tidskrift. En politiker kan säga någonting som passar bondeväljarna, medan dennes partikollega säger något som appellerar till miljövännen.

Det finns dock en viktig skillnad mellan konsumentens val av produkter och medborgarens val av politiskt parti. Konsumenten kan ångra sig om han eller hon har gjort ett

dåligt val. Det kan då finnas möjlighet att reparera produkten eller köpa en ny. Medborgaren kan inte ångra sig.

De politiker som blir valda sitter rimligt säkert i sadeln under en mandatperiod. Det vet de också och därför kan de tillåta sig att överdriva sina vallöften och fara med osanning. Politikerna kan vara ännu mera bedrägliga än företagen – när dessa underlåter att berätta om att deras produkter kan vara skadliga, mindre miljövänliga och inte särskilt billiga.

POLITIKENS TVIVELAKTIGHETER

Politiker lovar att stödja landsbygden, att besparingarna i landsbygdsprogrammet ska fyllas igen, att det ska bli bredband överallt och mycket mera. Samma parti kan i nästa andetag fortsätta att driva upp kostnadsläget för lantbruket, när det vänder sig till en annan väljargrupp.

Ett exempel på politikens tvivelaktigheter är omtolkningar av ord. "Välfärd" uttrycker att folk har pengar att förfoga över. Samtidigt kan politikerna vända helt om, så att "välfärd" står för höjt skattetryck. Opinionen tycks acceptera att om skatterna höjs för "andra" är de acceptabla, varvid de samhälls-ekonomiska konsekvenserna bortses ifrån.

När politikerna kommit till makten, får de beskatta och lägga pålagor på medborgarna. I den mån de under valkampanjen har gjort stora utfästelser, får medborgarna ett extra stort ok. Politikerna har också lovat att lösa problem, som politiken inte kan lösa och då blir samhället i stort lidande.

LITET INFLYTANDE

Den enskilde medborgaren har ett försvinnande litet inflytande. Därför har medborgaren svaga skäl att engageras sig. Det innebär inte bara att folk ofta avstår från att rösta, utan också att de inte sätter sig in i de politiska frågorna. På så sätt blir medborgaren än mera utsatt för politikernas valfäsk.

Politikerna kan vara ordentligt populistiska, samtidigt som medborgaren inte kan kontrollera politikernas användande av de offentliga medlen. Till sist, även om det finns politikerförakt är demokrati den bästa styrelseformen. Men den kan kanske göras bättre.

*Jerker Nilsson, Institutionen
för ekonomi, SLU Uppsala*

